

Однією з найважливіших граней цього розрізнення є опора на цінності, що також має відображення в основах політичної філософії. Зокрема, термін «Res publica» прийнято перекладати словосполученням «суспільна справа». Зазначимо, що такий переклад є лише одним із можливих варіантів. Зокрема, його також можна перекласти як «державні» або «публічні» цінності – тобто «цінності, що сприяють управлінню державою». Власне тому, нині публічне управління тісно пов'язується з аксіологічною проблематикою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Політика / перекл. з грец. О. Кислюк. Київ : Основи, 2005. 238 с.
2. Appleby Paul. Toward Better Public Administration. *Public Administration Review*. 1947. Vol. 7, №2. pp. 93-99.
3. Aristotle of the Athenian Constitution / translated F. G. Canyon, M.A., D. Litt. London : Chiswick press – Charles Whittingham and Co., 1895. 172 p.
4. Carroll J.D. & Zuck A.M. The Study of Public Administration Revisited. A Report of the Centennial Agendas project of the American Society for Public Administration. Washington, DC : American Society for Public Administration, 1983. 32 p.
5. Keeling D. Management in Government (1st ed.). London : Routledge, 1972. 210 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203701690>.

Кароліна ГОРДЦА

*Кандидат економічних наук, науковий співробітник Державної установи
«Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
Київ, Україна
karol67@ukr.net*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ У ПОВОЄННОМУ СВІТІ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Найвищою цінністю і кінцевою метою економічного розвитку будь-якої країни є підвищення рівня добробуту і соціальних стандартів життя народу. Тому проблема післявоєнного відродження економіки України за забезпечення гідних умов життя й діяльності її населення вже сьогодні потребує алгоритмів вирішення. В цьому контексті значний інтерес становить вивчення західноєвропейського досвіду повоєнного відновлення господарства та місця у ньому соціальної сфери та соціального захисту.

У перші повоєнні роки, коли європейські економіки потерпали від величезних людських і матеріальних втрат, спричинених війною, а рівень життя більшої частини населення перебував на межі фізичного існування, дедалі більшої популярності майже в усіх країнах набувають ідеї соціальної рівності. Однак завдяки політичній обачності

західноєвропейських урядів та своєчасно наданій зовнішній допомозі у вигляді плану Маршалла, що передбачав збереження приватної власності та вільного підприємництва, ці настрої не перетворилися на руйнівну силу соціальної революції, а були спрямовані на розбудову соціального ринкового господарства – змішаної економіки, що характеризувалася принципово новим типом економічних взаємин між представниками основних соціальних верств.

Відтак у Західній Європі розпочинається формування економіки соціально-партнерських відносин, визначними рисами якої стали, серед іншого: підвищення ролі державного регулювання економіки й соціальної сфери через законодавчу діяльність, податкову систему та державні витрати; узгодження інтересів праці й капіталу на основі зростання заробітної плати та участі працівників у прибутках підприємств; масове виробництво споживчих товарів та забезпечення доступу до них усіх верств населення, зокрема шляхом розвитку системи споживчого кредиту; впровадження широких соціальних програм, що гарантували рівні економічні права та стартові можливості (освіта, охорона здоров'я, страхування), соціальну допомогу (безробітним, інвалідам, дітям, літнім людям), захист інтересів соціальних, національних та інших меншин.

У ході реалізації концепції соціально-ринкового господарства після Другої світової війни у країнах Західної Європи відбуваються відповідні зміни у структурі державних витрат, а саме, започатковується і прогресує довгострокова історична тенденція зростання абсолютного рівня соціальних витрат та їхньої частки у національному продукті практично всіх західноєвропейських країн, незалежно від обсягів і характеру зовнішньої допомоги. У перші повоєнні десятиліття в усіх західноєвропейських країнах еластичність соціальних витрат була вище одиниці, тобто приріст ВВП на 1% супроводжувався зростанням соціальних витрат на величину, вищу від 1%, внаслідок чого соціальні витрати впродовж 30 повоєнних років зросли від 7–15% до 20–42% у 1980 р. [2, с. 545].

Такі зміни стали результатом як повоєнного економічного зростання, так і принципів політичних змін у ролі держави, що стала не лише гарантом фізичної безпеки громадян та їхніх прав власності, але й взяла на себе обов'язок забезпечувати їх економічний і соціальний захист у значно більш широкому контексті. У наданні державою соціальних послуг після 1945 р. сталися значні кількісні та якісні зміни, а саме: у більшості європейських країн цими послугами були охоплені не лише працівники практично всіх секторів економіки, але й усе населення в цілому; водночас

відбулося розширення завдань соціального забезпечення від обмеженої допомоги у скрутні моменти життя до всеохоплюючої системи соціального захисту.

Першість у створенні такої системи здобула Велика Британія, яка ще в середині 1940-х років створила доктрину «держави загального добробуту», що згодом була доповнена концепцією повної зайнятості та принципом рівних можливостей. Інституційним підґрунтям єдиної системи соціального обслуговування стали Закон про освіту 1944 р., а також Закон про медичне обслуговування та Закон про соціальне страхування, прийняті у 1946 р. На цій основі у країні розпочалося впровадження безкоштовного медичного обслуговування, освіти й комплексного соціального обслуговування для абсолютної більшості населення країни. Це сприяло переливу трудових ресурсів до сектору послуг, насамперед у сферу освіти, що набула масового характеру, та охорони здоров'я, де поряд із модернізацією лікарень та методів лікування розширювалась номенклатура медичних послуг. Оскільки освіта, охорона здоров'я та догляд за дітьми значною мірою забезпечувалися державою або місцевими громадами, спостерігалось значне зростання зайнятості у цій сфері. Так, у галузі освіти кількість зайнятих з 1951 по 1959 р. збільшилась у 1,3 рази, з 1959 по 1968 р. – у 1,5 рази; у галузі охорони здоров'я кількість зайнятих у ці роки зросла відповідно у 1,2 та 1,3 рази. [1, с. 29].

Аналіз змін рівня та структури доходів населення західноєвропейських країн у повоєнний період дозволив виявити стійку тенденцію зростання абсолютного рівня доходів і заробітної плати практично в усіх країнах. Важливу роль у цих процесах відіграло загальне сприяння урядів зростанню впливу робітничих організацій на процес укладання трудових договорів та зміцнення позицій найманих працівників на ринку праці. Так, у Великій Британії вже у 1945 р. було відновлено права профспілок на страйки; у Франції профспілкові комітети підприємств отримали можливість контролювати питання найму та звільнення працівників, умови праці, забезпечення житлом та ін.; у ФРН профспілки стали відігравати провідну роль у процедурі тарифних перемовин між підприємцями та найманими працівниками. Найвищі темпи зростання реальної заробітної плати спостерігались у ФРН – у період 1951–1971 рр. вони становили в середньому 5% на рік [3, с. 364].

Поряд із тим відбувалося зростання у структурі доходів населення частки різного роду соціальних виплат, таких як грошова допомога по безробіттю, хворобі, інвалідності, народженню дитини, матеріальна допомога малозабезпеченим та багатодітним сім'ям, пенсії за віком,

безкоштовні медичні послуги, житлові субсидії тощо, а також доходів від акцій підприємств та кредитних запозичень – споживчого кредиту, пільгових позик молодим сім'ям, фермерам на повоєнне відновлення господарства та ін. Значною мірою це було зумовлено загальноєвропейськими процесами реорганізації та розширення систем соціального страхування, фонди яких поповнювалися за рахунок внесків робітників і службовців, відрахувань підприємців та находжень з державного бюджету, завдяки чому наймані працівники та члени їхніх родин отримали право на різні види соціальних виплат. Зокрема, у Франції загальнодержавна система соціального захисту та забезпечення, організована в масштабах усієї країни, стала обов'язковою для найманих працівників вже з 1945 р., забезпечуючи близько $\frac{1}{4}$ сукупної маси заробітної плати [4, с. 236].

Завдяки впровадженню у країнах Західної Європи широких соціальних програм і зростанню заробітної плати, а також нарощування обсягів виробництва споживчих товарів і послуг та розширення їх асортименту, у повоєнний період відбувалося послідовне підвищення рівня споживання і зміна його структури, зокрема, наслідок розвитку споживчого кредиту збільшилася частка товарів тривалого споживання. У міру зростання доходів населення отримувало можливість задоволення дедалі ширшого кола потреб. Так, у ФРН у 1950–1951 рр. зростало насамперед споживання продовольства, що отримало назву «хвиля насичення»; у 1952–1953 рр. настала черга «хвилі вдягання», коли населення масово купувало одяг, взуття тощо; з другої половини 1950-х рр. зростають витрати на придбання товарів довготривалого користування (меблі, холодильники, телевізори та ін.) і придбання житла, що було названо «хвилею обзаведення домашнім майном»; з початку 1960-х рр. у зв'язку з поширенням туризму зростають витрати на транспорт і відпочинок, так звана «хвиля подорожей». Перелік товарів і послуг, що входили до «споживчого кошика», збільшився з 249 найменувань у 1950 р. до 434 у 1958 р. [3, с. 366-367].

Примітно, що саме на період активного розвитку соціальної сфери та соціального захисту населення, що розпочався після Другої світової війни, припадає так званий «золотий вік» економічного розвитку Західної Європи, коли впродовж чверті століття середньорічні темпи зростання реального ВВП на душу населення перевищували 4% [2, с. 411]. Визнаючи неможливість встановлення прямої каузальної залежності між цими явищами і усвідомлюючи наявність ефекту «низького старту» повоєнного економічного зростання, слід також враховувати ефект «позитивних екстерналій», що безперечно мав місце завдяки поліпшенню кількісних та

якісних характеристик трудових ресурсів, підвищенню рівня освіти, культури та загального рівня життя.

Отже, під час визначення майбутніх пріоритетів повоєнного економічного розвитку України варто взяти до уваги досвід західноєвропейських країн, який засвідчує, що навіть в умовах критичної обмеженості фінансових, матеріальних та людських ресурсів розвиток соціальної сфери та соціального захисту населення є необхідною і важливою складовою відродження економіки, що потребує прямої фінансової підтримки держави та проведення активної регуляторної та нормативно-правової політики щодо розвитку соціального забезпечення та соціальних гарантій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великобританія. Отв. ред. С.В. Пронин, Е.С. Хесин. Москва: Мысль, 1972. 478 с.
2. Кембриджская экономическая история Европы Нового и Новейшего времени. (Т. 2: 1870 – наши дни). Москва: Институт Гайдара, 2013. 624 с.
3. Федеративная Республика Германии. Отв. ред. В.Н. Шенаев. Москва: Мысль, 1973. 472 с.
4. Франция. Отв. ред. Ю. И. Рубинский. Москва: Мысль, 1973. 464 с.

Анатолій ГРИГОРУК

*Кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри філософії та суспільних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
a.hryhoruk@ukr.net*

Євгенія ГУЛЬОВСЬКА

*Здобувачка другого освітнього рівня вищої освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна,
yevhenia12.03.2001@gmail.com*

ЦІННОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Банківська система – це сукупність банків та фінансових установ, які надають різноманітні банківські послуги, такі як зберігання грошей, кредитування, електронні перекази, обмін валют тощо. Банківська система України складається з Національного банку України та системи комерційних, державних та національних банків, кожен з яких відповідає